

מפקד האוכלוסין

מפקד האוכלוסין הוא פעולה סטטיסטית רחבת היקף שנועדה לאסוף נתונים דמוגרפיים וחברתיים-כלכליים על אוכלוסיית המדינה ב"מועד הקובע" (נקודת זמן נתונה שאליה המפקד מתייחס). ייחודו של המפקד מפעולות סטטיסטיות אחרות הוא ביכולתו לספק מידע מפורט על קבוצות אוכלוסייה מגוונות ברמה של אזורים סטטיסטיים (יחידות גאוגרפיות קטנות והומוגניות ככל שאפשר, שבהן בדרך כלל 3,000–5,000 תושבים), שבאמצעותם אפשר למפות את המאפיינים הייחודיים של אזורים בתוך כל יישוב. זו היחידה הגאו-סטטיסטית הקטנה ביותר שבנוגע אליה מפורסמים נתונים סטטיסטיים רשמיים.

המפקד הוא אחד ממקורות המידע החשובים המשמשים בסיס לסטטיסטיקה רשמית של מדינה. הנתונים הנאספים בו משמשים בסיס מידע חשוב העומד לרשות קובעי המדיניות המקומית והארצית, חוקרים, מכוני מחקר, חברות ציבוריות ופרטיות, עיתונאים והציבור הרחב. המפקד מתבצע בישראל מדי כעשור. עד כה התקיים המפקד שבע פעמים – בשנים 1948, 1961, 1972, 1983, 1995, 2008 ו-2022.

הצלחת המפקד תלויה בין היתר בגורמים האלה:

1. פקידה מלאה ונכונה של האוכלוסייה הנדגמת במדגם המפקד

(הרחבה בנושא: מסמך אמידה ודגימה)

2. איכות גבוהה של הנתונים הנאספים

ביצוע מפקד הוא משימה מורכבת המחייבת תכנון קפדני בתחום המתודולוגי, הנושאי והטכנולוגי ובתחומי הארגון והניהול. פעולת המפקד כוללת שלושה שלבים עיקריים:

1. תכנון איסוף הנתונים וההכנות לקראתו

בשלב זה נקבעת מטרת המפקד והמתודולוגיה שלו, מתקבלות החלטות אסטרטגיות עיקריות ומוגדרים יעדי הביניים שהשגתם מאפשרת את מימוש המטרות. דגש רב מושם על פיתוח השיטות והאמצעים שנועדו להשיג את מטרות המפקד.

לקראת המפקד נערך סקר נרחב לאיתור צרכים, והוא נשלח למאגר של משתמשים פוטנציאליים בנתוני הלמ"ס מחוץ לארגון ובתוכו. במסגרת הסקר נעשתה פנייה לקבוצות שונות – מוסדות מדינה ומשרדי ממשלה, רשויות מקומיות, גופי מחקר, אוניברסיטאות, סטודנטים, חברי הוועדה הציבורית לסטטיסטיקה וחברי תתי-הוועדות – והוצע לחבריהן להשתתף במפגשי התייעצות. כדי לקבל משוב אפקטיבי מקהל היעד נבנה שאלון ייעודי למיפוי השימושים בנתוני המפקד ולזיהוי נושאי חקירה נדרשים.

2. איסוף הנתונים

עד לשנת 1995 התקיימו בישראל מפקדים מסורתיים, שבהם הגיעו פוקדי הלמ"ס לכל בית ופקדו את המתגוררים בו באמצעות שאלונים. שיטה זו היא פעולה יקרה המצריכה משאבים רבים ומגבירה את נטל ההשבה על האוכלוסייה. משנת 2008 ואילך המפקדים נערכים בשיטה משולבת, שבה נעשה שימוש גם במקורות מידע מינהליים (נתוני מרשם התושבים ומקורות מידע נוספים) וגם בנתונים הנאספים ממדגם של האוכלוסייה.

במפקד 2022 נאספו הנתונים בכמה שיטות ובכמה שלבים: השבה באינטרנט, בטלפון או בפקידה בשטח, שבה נערכו ראיונות פנים מול פנים.

במפקד 2022 התאפשרה לראשונה השבה באינטרנט לאורך כל תקופת הפקידה ובמקביל לאיסוף בשיטות האחרות. שאלון המפקד היה זהה בכל שיטות האיסוף. הנדגמים נשאלו על מאפייניהם הדמוגרפיים והחברתיים-כלכליים וכן על מבנה משק הבית שלהם ועל מאפייניו.

3. הפקה ופרסום של תוצרי המפקד

בשלב זה התרחשו שתי פעולות במקביל:

1. הכנת קובץ סופי של נתוני המפקד, הכוללת קליטת הנתונים, איתור טעויות ותיקון, עריכת נתונים חסרים וזקיפתם וחישוב אומדנים.

2. הפקת תוצרי מפקד והפצתם באמצעות פרסום מידע, העומד לרשות הציבור באתר האינטרנט של הלמ"ס, במגוון אופנים: לוח מחוונים (דאשבורד) חדשני ולוחות נבחרים לצד קובצי עזר.

המלצות האו"ם למפקדי אוכלוסייה

ועדות האו"ם לסטטיסטיקה ולדמוגרפיה פועלות במסגרת הפעילות לפיתוח הסטטיסטיקה הדמוגרפית בעולם. ועדות אלו גיבשו לקראת שנות ה-60 תוכניות למפקדי אוכלוסייה במדינות העולם ובהן המלצות והצעות לחקירת נושאים שונים במסגרת המפקדים, וכך יצרו אחידות (סטנדרטיזציה) בנושאים הבסיסיים הנחקרים במפקדים אלו בעולם. אחידות הנושאים במפקדי האוכלוסייה בעולם מאפשרת מחקר השוואתי של מדינות על סמך נתוני המפקדים. עם זאת, נושאי מחקר נוספים במפקדים משתנים ממדינה למדינה בהתאם לצורכי כל אחת, למקורות המידע העומדים לרשותה ולמשאביה הכספיים. פעילויות האו"ם בנושאי מפקדי אוכלוסייה כוללות גם המלצות בנושאים מתודולוגיים של המפקד כמו שיטות לאיסוף נתונים, גאוגרפיה מפקדית, שימוש במדגמים בשלבים השונים של המפקד ושיטות לעיבוד נתונים.